

Samy Cohen

Nghệ thuật

PHỎNG VẤN các NHÀ LÃNH ĐẠO

NHÀ XUẤT BẢN THÔNG TẤN

Samy Cohen

Nghệ thuật _____
PHỎNG VẤN *các*
NHÀ LÃNH ĐẠO

(Sách tham khảo nghiệp vụ- tái bản)

Người dịch: Nguyễn Chí Tình

Người hiệu đính: Đoàn Văn Tấn

NHÀ XUẤT BẢN THÔNG TẤN
HÀ NỘI - 2004

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Đồng hành cùng công cuộc đổi mới và phát triển của đất nước, ngành báo chí nước nhà đã và đang trưởng thành vượt bậc. Với những đóng góp quan trọng và thiết thực, hoạt động báo chí không chỉ giữ vị trí xung kích trên mặt trận tư tưởng, mang sức mạnh tuyên truyền, cổ động hùng hậu cho sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc mà còn ngày càng làm tốt hơn chức năng thông tin phản hồi, là cầu nối đáng tin cậy giữa các cơ quan Đảng, Nhà nước, các tổ chức chính trị - xã hội với nhân dân, có tác động và ảnh hưởng sâu rộng trong toàn xã hội. Về đội ngũ, tính đến nay, cả nước đã có gần 700 cơ quan thông tin đại chúng ở Trung ương và các địa phương (bao gồm các toà soạn báo, tạp chí, đài phát thanh, truyền hình) với hơn 12.000 nhà báo được cấp thẻ hành nghề cùng hàng ngàn sinh viên đang theo học tại các trường, khoa, phân viện đào tạo báo chí cả nước.

*Để đáp ứng yêu cầu phát triển của nghề báo nói riêng và nền báo chí nước nhà nói chung, kiên trì chú trọng xuất bản **Tủ sách nghiệp vụ báo chí**, cùng với việc xuất bản các tập sách mới, Nhà xuất bản Thông Tấn lần lượt tái bản có hiệu chỉnh các đầu sách nghiệp vụ đã phát hành và được độc giả quan tâm đón đọc, trong đó có 14 cuốn tham khảo nghiệp vụ của các tác giả nước ngoài, ra mắt bạn đọc*

lần đầu vào dịp kỷ niệm lần thứ 78 Ngày báo chí Cách mạng Việt Nam (21/6/1925-21/6/2003).

Nằm trong bộ sách nói trên, cuốn **“Nghệ thuật phỏng vấn các nhà lãnh đạo”** – do nhà báo người Pháp Sanmy Cohen chủ biên – đề cập một vấn đề nghiệp vụ độc đáo. Đó là những kinh nghiệm nghề nghiệp phong phú, sinh động được các nhà báo, các nhà nghiên cứu khoa học xã hội nổi tiếng tổng hợp, đối chiếu, khái quát viết nên một tài liệu tham khảo nghiệp vụ mang tính lý luận và giá trị thực tiễn cao. Được biết đây là cuốn sách đầu tiên ở Pháp viết về đề tài nghiệp vụ này.

Tái bản cuốn sách, Nhà xuất bản mong muốn tiếp tục nhận được sự góp ý, phê bình của đông đảo bạn đọc gần xa, các cơ quan thông tin báo chí, các cơ sở đào tạo nghiệp vụ... đối với cuốn sách nói riêng và **Tủ sách nghiệp vụ báo chí** nói chung, để những ấn phẩm tiếp sau được tốt hơn.

Xin trân trọng giới thiệu cuốn sách cùng bạn đọc.

NHÀ XUẤT BẢN THÔNG TIN

ĐỂ KHÔNG HIỂU SAI VỀ PHÒNG VẤN

Samy Cohen

1. Người phỏng vấn và người được phỏng vấn

Đây là cuốn sách đầu tiên ở nước Pháp đề cập có chiều sâu vấn đề phỏng vấn trực tiếp các nhà lãnh đạo. Nó không phải là một bộ sưu tập những giai thoại rôm rả, cũng không phải là một tập hợp những quy tắc thiêng liêng mà người ta không thể bỏ qua nếu không muốn gặp nguy cơ bị loại trừ vì “đã sử dụng câu chuyện này một cách không khoa học”. Cuốn sách bao gồm những bài viết của các chuyên gia, các nhà nghiên cứu và các nhà báo, tất cả họ đã thực hiện những cuộc phỏng vấn có chiều sâu và đem ra đối chiếu kinh nghiệm của mình. Họ cho thấy “làm thế nào để phỏng vấn các nhà lãnh đạo” trong những lĩnh vực chính trị, kinh tế, văn hóa, đối nội và đối ngoại, làm thế nào để tiếp cận và phỏng vấn các vị bộ trưởng, các quan chức cấp cao, các nghị sĩ hay các vị dân biểu ở địa phương, các chủ doanh nghiệp, các nhà lãnh đạo công đoàn hoặc nguyên thủ của một quốc gia.

Các tác giả mô tả những khó khăn khi phỏng vấn những “nhà lãnh đạo”, những sai lầm phải tránh; cho thấy khi nào thì cuộc phỏng vấn những

nhân vật “oai nghiêm” này có thể được coi như một phương thức tìm hiểu tình hình tốt? Làm thế nào để xác lập được mối quan hệ tin cậy giữa người phỏng vấn và người được phỏng vấn? Làm thế nào để giảm bớt tương quan bất bình đẳng giữa họ? Phải chăng phỏng vấn đòi hỏi sự vận dụng một phương pháp luận đặc biệt hay là sự nhạy cảm nghề nghiệp, trong đó chỉ có những phẩm chất cá nhân của người phỏng vấn là đáng kể? Các tác giả nêu ra theo lối đan xen mô tả hai loại hình phỏng vấn, loại thứ nhất thì bình thường nhưng cần thiết và có ích nhằm kể lại những việc cụ thể, có thể nói đây là cách mô tả “những chuyện ở hậu trường, ở ngoài rìa”, chuyện “bếp núc” của cuộc phỏng vấn, còn loại kia thì nhiều tham vọng hơn, trình bày suy nghĩ mang tính lý luận về những vấn đề chung mà cuộc phỏng vấn đặt ra.

Sự đối chiếu này giữa các tác giả rất khác nhau bởi cá tính, chủ đề và lĩnh vực mà họ nghiên cứu, cho phép so sánh những tiến trình thực hiện, những vấn đề gặp phải, những giải pháp đưa ra. Do đó, cuốn sách này khác với nhiều thứ sách gọi là “sách hướng dẫn phỏng vấn”. Những sách đó đã rút ra những kết luận chung xuất phát từ kinh nghiệm riêng, đem lại ảo tưởng là nó nắm được một chân lý phổ biến, hoặc đưa ra một phương thức sử dụng mà không phải bao giờ cũng mô tả những điều kiện trong đó cuộc phỏng vấn được tiến hành, chủ đề được đề cập, loại hình

những câu hỏi đặt ra và loại hình những bằng chứng mang tới. Người ta không phán xét một cách trừu tượng hiệu quả của một phương pháp.

Trong khi ở Hoa Kỳ đã có nhiều khảo luận viết về việc phỏng vấn các nhà lãnh đạo và những vấn đề liên quan, người ta không khỏi băn khoăn là tại sao những cuốn sách xuất bản ở Pháp bàn về phương pháp phỏng vấn lại không đề cập chủ đề này. Hầu như tất cả những cuốn sách ấy, những cuốn sách khoa học xã hội, sách hướng dẫn điều tra xã hội học hoặc dân tộc học đều nói về “những người thấp kém, những người vốn dĩ không bao giờ có được tiếng nói của mình”, những người “bình thường”, mà nhà xã hội học Pierre Bourdieu gọi là người “bị lãnh đạo”. Đó là những người trong mọi tình huống phỏng vấn đều phải chịu một “sự xúc phạm tượng trưng” bởi chính người phỏng vấn “được coi như đứng cao hơn về mặt xã hội”, nắm giữ “những loại vốn khác nhau, đặc biệt là vốn văn hóa”, (...) những người “bắt đầu cuộc chơi và thiết lập quy tắc của cuộc chơi”.

Như thế phải chăng việc phỏng vấn các nhà lãnh đạo không gặp phải một khó khăn gì, phải chăng không có những khác biệt về phương pháp khi người ta phải làm thế nào cho những người “lãnh đạo” hay những người “bị lãnh đạo” lên tiếng? Trên thực tế, đã tồn tại những khác biệt đáng kể. Tất cả các giới trong xã hội không giống nhau, không thể hiện cùng một kiểu khó khăn

nhau. Mỗi một nhóm người lớn hay nhỏ trong xã hội phản ứng theo cách riêng trước yêu cầu của người phỏng vấn. Người ta không phỏng vấn cùng một cách như nhau tầng lớp quân nhân cấp cao, các chỉ huy đơn vị hay những người lính bình thường, và trong doanh nghiệp cũng vậy, cách phỏng vấn các ông chủ cũng khác với cách phỏng vấn các cán bộ và công nhân viên. Cách tiếp cận, kỹ năng tiếp cận, các câu hỏi đưa ra, mỗi lần như thế đều phải được cân nhắc một cách thích hợp. Bản thân các nhà lãnh đạo cũng không phải là một nhóm đồng nhất.

Nhưng không phải vì thế mà phủ nhận sự tồn tại những điểm chung giữa tất cả các đối tượng được phỏng vấn: sự tôn trọng một số quy tắc nhất định cũng được đề ra cho nhà dân tộc học đến Rio de Janeiro để nghiên cứu về những người *Favelas*, cũng như cho một cán bộ dân sự ở Pháp khi điều tra một địa bàn quân sự. Dù cho môi trường nghiên cứu là gì, thì điều quan trọng nhất là người điều tra phải hiểu biết càng nhiều càng tốt về đối tượng mà anh ta sắp phỏng vấn, mức độ cởi mở của họ đối với cuộc điều tra, những “quy tắc tiếp cận” cho phép anh ta thâm nhập vào đó. Dù cho người được phỏng vấn là ai thì người phỏng vấn phải làm cho họ yên tâm, và tin tưởng, tránh làm họ khó chịu bởi y phục hay những lời lẽ không thích hợp. Việc “giới thiệu mình” có một tầm quan trọng lớn và người phỏng vấn vốn

không cùng một giai tầng xã hội với người được phỏng vấn, phải chấp nhận một sự thích nghi tạm thời, nếu không sẽ có nguy cơ gây nên một phản ứng chối từ. Nhưng những điểm chung này không được dẫn đến một sự san bằng tùy tiện, xoá bỏ những nét đặc trưng vốn có của từng đối tượng được phỏng vấn.

Những người đi phỏng vấn các nhà lãnh đạo chạm trán với rất nhiều vấn đề đặc thù. Đối với người phỏng vấn, không kể nhóm các nhà lãnh đạo được phỏng vấn là ai thì họ không phải là những người đối thoại có thể thay đổi như trong trường hợp một cuộc nói chuyện với người khác. Họ được lựa chọn *trên cơ sở cá nhân*, căn cứ vào kinh nghiệm sống của họ, khả năng của họ, loại thông tin đặc thù mà họ nắm giữ. Việc một số người từ chối trả lời phỏng vấn có thể làm ảnh hưởng đến kết quả của cuộc phỏng vấn. Hơn nữa, người phỏng vấn nói chung ở vị trí thấp hơn - ở thế trái ngược của thứ "xúc phạm tượng trưng" mà Pierre Bourdieu đã mô tả - phải giáp mặt với những cá nhân có học thức, nắm giữ một kiến thức chuyên môn không dễ dàng chia sẻ cho ai, chỉ chăm chú đưa ra cho họ hoặc cho tổ chức của họ một hình ảnh có giá trị. Cơ chế bảo vệ của họ trước mặt người phỏng vấn càng tinh vi hơn. Ngoài ra nhiều người thuộc giới thượng lưu này lại còn bị kìm lại bởi "nhiệm vụ phải giữ gìn". Thêm vào những vấn đề này là vấn đề tìm hiểu

và diễn giải một ngôn ngữ dành cho những người am hiểu, đây đó có những điều không thể nói ra, những điều hiểu ngầm và những công thức đã có sẵn, nghĩa là bao nhiêu cái bấy phải dỡ bỏ. Chưa kể đến vấn đề trí nhớ (của người được phỏng vấn), có tính chọn lọc, có tính bóp méo mà mọi người phỏng vấn đều gặp phải. Các tác giả của cuốn sách này đều đã gặp khó khăn khi muốn nhận được từ các nhà lãnh đạo câu trả lời cụ thể về những quyết định và những sự kiện mà họ đã tham gia.

Phỏng vấn các nhà lãnh đạo đòi hỏi một sự tỉnh táo đặc biệt. Điều này thể hiện ở những bài viết trong cuốn sách này. Nếu tất cả các tác giả dành cho cuộc phỏng vấn - thủ thuật để tìm hiểu tình hình một vị trí trung tâm, thì sự thận trọng là cần thiết. Do có ý thức về những rủi ro bởi sự phụ thuộc vào nguồn hiểu biết duy nhất này, trong phần lớn thời gian họ đã sử dụng các cuộc phỏng vấn như một nguồn bổ sung cho nguồn tư liệu viết. Tất cả họ, chỉ khác nhau về sắc thái, đều đồng ý trên thực tế là trong công tác điều tra, mọi cuộc nói chuyện đều phải được chuẩn bị thật nghiêm túc “từ ngọn nguồn”. Việc chuẩn bị này thường bắt đầu từ nhiều tháng trước.

Đối với nhiều nhà lãnh đạo, các nhà báo thường sử dụng kỹ thuật gọi là “làm như chưa có chuẩn bị trước”. Kỹ thuật này, bản thân nó, không có gì khác so với kỹ thuật trên. Kỹ thuật này thích hợp với các cuộc phỏng vấn có chiều sâu với những